

Тамара Бондар

доктор педагогічних наук, доцент

Мукачівський державний університет

м. Мукачєво

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ КОРИННИХ НАРОДІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ЯК АНТИКОЛОНІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ

Феномен національної ідентичності, що активно інтегрується у літературознавчий дискурс, отримав цікаве розроблення у монографії визнаного науковця Оксани Григорівни Шостак «Художні вираження національної ідентичності у творчості сучасних північноамериканських письменників корінного походження» (Київ: Талком, 2020. – 544 с). На матеріалі творчості письменників-представників корінних народів США та Канади представлено своєчасну дискусію про національну ідентичність сучасних американських індіанців і перших народів Канади з притаманним їм розмаїттям суджень про особливості цієї ідентичності для кожного народу. Парадокс північноамериканської гетерогенності полягає в тому, що наявність маргіналізованих груп населення чітко окреслює специфіку суспільства,

переорієнтовуючи його на особливу синкретичну парадигму. Транскультуралістські процеси синтезу та водночас фрагментизації демонструють унікальність цієї культури в цілому.

Застосовуючи стратегії постколоніального аналізу, дослідники часто вживають поняття «тубілець» – колонізований суб'єкт, що оприявнює полілогізм, закладений до мультикультурної системи. У мультикультурній країні експлікуються гострі межові ситуації, спровоковані стосунками між етносами, що формують її населення: прибульцями з інших континентів та аборигенами. На цьому рівні факт традиційної усно-писемної культурної індіанської гібридності допомагає ідентифікувати культуру аборигенну відносно білої. Ця ідея спроможна висловити культурні традиції корінних народів північноамериканського континенту чужою для них мовою у нових художніх формах, зокрема, великій прозі. Подібні бінарні опозиції становлять основу протистояння автохтонної і неавтохтонної культур. Водночас концепти «змішаної» культури таргетовані на транс культуралістські теорії гібридності та синкретизму.

Ідеї гібридності демонструють не лише те, що колонізація трансформувала автохтонні культури, але й те, що вони адаптували свої традиції до нових умов існування, ставши центральними для розуміння літератури корінних народів, а їхнє продовження у новому типі медійності вписується у контекст постколоніальних практик. Північноамериканська постколоніальна модель позиціонує літературу автохтонних авторів у «трансв'язках» зі своїми власними історіями і культурами, а проблеми етносу у ній розглядають на лінгвістичному, дискурсивному, наратологічному і, перш за все, ідентичнісному рівнях.

Авторка монографії вирішує парадигму національної ідентичності як найактуальнішу, адже вона зумовлює формування особливої ментальності корінного населення обох країн. На інтер- та транснаціональному рівнях культура Першої Нації є досить впливовою щодо культур прибульців до континенту. Тому О. Г. Шостак розглядає її як окремий феномен сучасної гуманітаристики. У такому вирішенні студії з американістики та канадистики, за всієї концептуальної різниці

у культурно-соціальному, політичному, ідеологічному розвитку цих країн, становлять знакову єдність.

Такі автори як Н. С. Момадей, Дж. Бойден, Л. Ердріч та інші автори корінного походження представлені у роботі в антимаргінальному ключі (багато з них сьогодні є лауреатами престижних літературних премій). Через аналіз понад сорока художніх текстів, О. Г. Шостак окреслює модель функціонування концепту національної ідентичності корінних народів континенту, обґрунтовує його на гносеологічному, соціокультурному, художньо-естетичному, поетологічному, лінгвістичному, історичному, антропологічному, гендерному та міфологічному рівнях.

У чотирьох розділах монографії О. Г. Шостак репрезентує широке художньо-історичне поле творчості письменників корінного походження, з'ясовує специфіку застосування елементів магічного реалізму (С'юзен Паувер), особливості топосу дому (Н. С. Момадей, Л. Ердріч), досліджує процес взаємоінтеграції християнської парадигми з традиційними віруваннями корінних народів, роз'яснює бінарну опозицію «я-інший» (Т. Кінг, П. Рілей).

Літературні проєкції ідентичності, як їх представляє читачеві авторка роботи, демонструють здатність ідентичності перетворюватись на системотворчий елемент колективної пам'яті. О. Г. Шостак досліджує еволюцію формування ідентичності корінних народів, робить вдалу спробу оцінити емпіричний та теоретико-методологічний потенціал пошуку ідентичності в контексті аналізу художніх творів, а також функціонування національної ідентичності у творах на рівні знака, метафори, алегорії, символу, в чому їй допомагає застосований метод «close reading».

У роботі О. Г. Шостак приваблює міждисциплінарний підхід до дослідження: літературознавство, історія, етнографія, право (хто має право називатися індіанцем, «індіанські закони», юридичні акти у США і Канаді, що стосуються становища корінних народів, угоди між урядами і Першою Нацією, відповідні статті конституцій США та Канади). Саме без цього матеріалу, представленого у першому розділі «Проблемні аспекти формування національної ідентичності

корінних народів Північної Америки» – своєрідного претексту аналізу літературознавчого – неможливо скласти повну уяву про традиції, статус, менталітет представників Першої Нації. До них належать політичні аспекти ідентичності корінних народів у сучасному світі, історія політичних взаємин США та Канади з корінними народами континенту, процес становлення їхньої національної ідентичності в історичній площині, визначення культурної, релігійної, мовної, просторової, гендерної ідентичності, тобто, всього того, що віддзеркалюється у їхній літературі.

Ключовий концепт дисертації (монографії) – концепт ідентичності – найкраще увиразнено у другому розділі «Специфіка критичного оприявлення національної ідентичності в літературі народів Північної Америки: витлумачення та рівні взаємодії». Розглядаючи процеси історичного становлення автохтонної літератури, авторка подає докладний аналіз літературної критики корінних американців, подібні чи полярні точки зору на «літературний націоналізм» цих народів, пов'язуючи свій аналіз з постмодерністськими практиками.

Від прочитання творчості поетеси Полін Джонсон (кінець XIX– початок XX ст.) та її сучасників Ч. Істмана, Г. Бонін, О. Г. Шостак представляє історіографію авторів-представників корінних народів до сучасності. У розділі окреслено основні літературні жанри, в межах яких працювали та працюють письменники: автобіографія, політичний памфлет, історичні, пригодницькі, детективно-містичні твори, що свідчить про розширення жанрового спектру автохтонної літератури від середини XX століття. Серед цих авторів О. Г. Шостак вирізняє імена предтеч індіанського ренесансу: Дж. Метьюза, В. МакНікл, Р. Риггс, Ф. Боас, Р. Бенедикт, В. Делорія-молодшого, Н. С. Момадея, Л. Оувенса та ін. Дослідниця відзначає, що сімдесяті роки минулого століття додали до літературної царини імена Дж. Велча, Л. Сілко, Дж. Візенора, Л. Ердрич.

Серед визнаних літературних критиків, які заклали основи сучасної літературно критичної методології, О. Г. Шостак називає Г. Гобсона, А. Крупата, Дж. Брухача, С. Ортиза, Г. Саррися, які міцно протистояли прибічникам так званої «гібридної теорії», що обстоювала первинність європейського впливу на індіанську

літературу. Увагу зацентровано на першорядності індіанської ідентичності у працях північноамериканських літературознавців, для яких термін «національний» означає належність до будь-якої нації (А. Крупат) або має вузьке значення, синонімічне «трайбалізму» (Кук-Лінн). Враховуючи цю дихотомію, авторка наголошує на наявності «серединного» типу аналізу літературних текстів як «нарративної моделі, що зосереджена на співвідношенні між «своїм» та «іншим» (Г. Саррис, Л. Оувенс, Дж. Візенор)» (с.264). Тому й не випадково, на думку О. Г. Шостак, літературознавчий дискурс цих дослідників сконцентровано на таких концептах як «постколоніалізм», «постколоніальна критика», «постколоніальна теорія», а сам концепт «постколоніальної культури» не є суцільним, а «розпадається» на декілька різних індіанських культур, що існують в межах північноамериканського літературного канону. Саме тому логічно структурований текст дисертації (монографії) О. Г. Шостак приводить читача, за її словами, до «контексту колоніальної двозначності», аналіз якого відкриває третій розділ роботи «Минуле й сучасність у прозі корінних жителів Північної Америки: пам'ять, традиція, сьогодення».

У розділі привертає увагу вдала спроба апробації авторкою нових підходів до класифікації та систематизації художнього матеріалу. З цією метою вона, зокрема, окреслює панораму жанрових різновидів літератури корінних народів, акцентує їхнє інтегрування у систему північноамериканської літератури, репрезентує вагомість текстової організації хронотопу для експлікації нарративних стратегій. За всієї різноаспектності поданого матеріалу, широко представленого у синхронному та діахронному аспекті, розділ структуровано довкола центральних взаємопов'язаних паттернів, оприявнених згідно ключових семантичних блоків: історія перших націй у контексті колоніальної двозначності, гностичне сприйняття всесвіту як форми антиколоніального спротиву, біблійний символізм як транскультурний код колоніалізму, посттравматичний синдром та його традиціоналістське подолання, рецепція та реінтерпретація архетипу віндіго, простір як нарратив національної ідентичності, ацентризм індіанського ідеологічного простору як парадигма дому, бінарна конструкція «я-інший» як

маркер національної ідентичності. Будь-який з вищезазначених концептів аргументується відповідним художнім матеріалом, що надає досить повну уяву щодо функціонування форм та моделей модифікацій аналізованого феномену. Авторка відзначає характер протистояння та взаємовідображення двох світів – автохтонного та європоцентричного в історичній перспективі сімнадцятого століття, змальоване канадським письменником Джозефом Бойденом під кутом зору сучасного його бачення представниками Першої Нації. Ця проблема, що знаходиться у центрі його роману «Оренда», проаналізована у роботі у парадигмі класичного психоаналізу, адже ключову роль у розвитку фабули твору відіграє, на думку О. Г. Шостак, еволюція колективного несвідомого. Авторка роботи розглядає роман як «діалог» з усталеною традицією історичної науки, як «комунікацію між соціумом та індивідом» (с.271).

У текстах відомої американської письменниці корінного походження Леслі Мармон Силко О. Г. Шостак вирізняє гностичні роздуми про світобудову й софійну образність. Феномени та образи космогонічного світу як атрибуція індіанської культури, за Л. Силко, слугували декільком варіантам міфу про світотворення. Зокрема, дослідниця її творчості виокремлює тезу письменниці щодо спорідненості американських індіанців зі світовими культурами. Разом з тим, О. Г. Шостак наголошує на суттєвій відмінності індіанського погляду на християнство.

Складну транскультурну модель ідентичності дослідниця вбачає у творчості Н. С. Момадея («Будинок, створений на світанку»), який вводить до своїх творів як індіанські космогонічні концепти, так і біблійну образність. О. Г. Шостак стверджує, що «історично складене іронічне ставлення до ідеології завойовників антропологізовано в тексті роману і виявляє себе в долях окремих постатей» (с.293).

Як і Н. С. Момадей, Л. Ердріч, на думку дослідниці, протиставляє католицизм та основи релігійного вчення індіанців оджибве, вбачаючи в останніх ту чистоту, якої позбавлені християнські церковні догми. Авторка дисертації (монографії) наголошує на ролі євангельських алюзій у творах Л. Ердріч, її теоретико-

теологічних роздумах, а також поглядах на християнсько-католицьку та індіанську ритуальність. А отже, й на «подвійному коді» постмодернізму, де начебто взаємодіють дві, за її словами, «суперсистеми»: традиційний світ оджибве, що мають на меті його зберегти, і християнство, що прагне його зруйнувати. Саме з цієї дихотомії авторка робить логічний висновок щодо амбівалентності образів священників у Л. Ердрич, яка «вдається до постмодерного прийому десемантизації традиційного церковного канону, деконструюючи семантичну домінуючу догмату» (с. 303). Унаслідок такого прийому, увиразнено іронічне зображення християнських символів та піддано сумніву достовірність християнських «чудес».

Однією з центральних у розділі є проблема травматичного синдрому у творах письменників корінного походження США та Канади, а також теософський космогонічний концепт Священного Кола як індіанського учення про духовну еволюцію людини. Детальний аналіз цього уявного колеса / сфери відбиває, за висновком авторки роботи, зовнішню та внутрішню сторони людського життя. Еволюція обох сторін репрезентована в аналізі роману І. Брокер «Жінка нічного польоту» та новели канадського письменника Дж. Вілера «Беззахисність».

Суттєве місце у розділі посідають фольклорні традиції корінних народів континенту, зокрема, реінкарнація архетипу віндіго, монстра, що репрезентує насильницьку смерть, яка є для індіанців найстрашнішим з усіх видів смерті. О. Г. Шостак інтерпретує функціонування цього образу на рівні палеонтологічного екскурсу (палеонтропи, неоантропи), а також колективного підсвідомого (Н. С. Момадей «Будинок, створений на світанку», А. Силко «Альманах мертвих»). Концепт простору як наративу простежено авторкою у романі Д. Глансі «Відштовхуючи ведмеда. Роман про стежину сліз». А ацентризм індіанського ідеологічного простору як парадигма дому відрефлектовано на матеріалі творів Н. С. Момадея, Л. Ердрич, Дж. Велча. Дослідниця прочитує ці тексти в ключі своєрідного літературного регіоналізму, усвідомленні символів індіанських реалій конкретних народів (Священне Коло, церемонії шаманів). Феномен дому тут розглядають у духовній та фізичній (образ будівлі) проєкціях.

Необхідність написання такої праці спричинена відсутністю в українському літературознавстві комплексної праці з означеної проблеми та зростанням об'єктивного інтересу до творчості індіанських письменників. Імпонує широкий світогляд авторки, що дозволяє їй використовувати у власній науковій розвідці комплексну методологію що є своєрідним «методологічним плюралізмом». Авторське розроблення актуальної історико-літературної теми привертає увагу науковців цілісністю, глибиною думки, виваженістю та спонукає до конструктивної дискусії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шостак О. Г. Художні вираження національної ідентичності в творчості сучасних північноамериканських письменників корінного походження. К.: Талком, 2020. 544 с.